

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента

Бордюг Наталії Сергіївни

на дисертаційне дослідження **Силадія Івана Михайловича**

«Теоретичні та методичні засади формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти»,

на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Актуальність рецензованої дисертації зумовлена глобальними цивілізаційними викликами та соціальним замовленням на неперервну професійну підготовку майбутніх і зайнятих фахівців сфери освіти, науки й інноватики та необхідності її демократизації.

Освітня глобалізація спричиняє необхідність вирішення стратегічних завдань вищої освіти, зокрема формування професійної майстерності викладачів, які будуть конкурентоспроможними в умовах швидкого розвитку та трансформації освіти, що і визначає доцільність, своєчасність і актуальність дисертаційного дослідження Силадія І.М. Тож індивідуальна професійна мобільність викладачів, оновлення змісту освітніх програм відповідно до світових стандартів забезпечення якості освіти, саморозвиток та самореалізація творчості у професійній майстерності є основними складовими конкурентоспроможності викладачів на українському та міжнародному ринку освітніх послуг.

Відзначимо, що дослідження Івана Михайловича Силадія ґрунтуються на положеннях фундаментально-філософських та системно-методологічних підходів освіти та наукового пізнання.

Проведений дисертантом аналіз наукової літератури, нормативно-правової документації у сфері професійної майстерності викладачів дозволив виявити такі суперечності, а саме між: психокомпенсаторними спроможностями формування методології наукового пізнання та навчання між педагогом і здобувачем освітньої послуги; компетентністю наставника забезпечувати траєкторію успіху освоєння освітньо-професійних та освітньо-наукових програм та інформаційно-технологічних і соціальних сервісів здобувачами та споживачами з академічним потенціалом ЗВО; взаємонаучінням та пізнанням викладачів і послідовників наукової школи для розвитку сучасних методологічних напрямів і превалюючими парадигмами соціокультурної організації суспільної діяльності; суспільно

перетворюючою здатністю особистості викладача, його професійною майстерністю та потенціалом розвитку, як частини академічних активів національної самоідентичності й цілісної єдності імплементаційної модернізації освітньо-наукових систем до транскордонного простору глобальної демократизації освіти, науки й інноватики.

Концептуальні засади дослідження ґрунтуються на положеннях нормативних документів, зокрема Законів України – «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність»; концепції та стратегії – «Концепція освіти для сталого розвитку», «Національна стратегія розвитку освіти в Україні», «Національна доктрина розвитку освіти»; Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ ст.) та ін.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами

Дисертацію виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова відповідно до тематичного плану та відображає наукові дослідження у межах зведеного плану науково-дослідних робіт сфери освіти, науки та інноватики «Теоретичні та методичні основи формування системи післядипломної освіти на засадах сталого розвитку» (ДР № 0117U004914), «Обґрунтування методичних та практичних засад розробки й впровадження системи екологічного управління вищими навчальними закладами» (ДР № 0115U003405).

Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 5 від 25 грудня 2014 року) та уточнено (протокол № 7 від 28 січня 2021 року).

3. Наукова новизна отриманих результатів

Проведене дослідження містить наукову новизну, яка полягає у тому, що дисертантом вперше сформульовано й науково обґрунтовано теоретичні та методичні засади формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти; *розроблено* й обґрунтовано систему формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти та її модель, яку спроектовано як взаємозалежний і взаємообумовлений комплекс підсистем: цільової, методологічно-концептуальної, методично-організаційної, інтегративно-змістової та релевантної, що пов'язані між собою зовнішніми та внутрішніми зв'язками; *обґрунтовано та розроблено* авторську концепцію формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти на базових концептах – адаптивної імплементації, соціалізації,

філософсько-методологічному та раціональній ефективності; *розроблено умови* формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти, що передбачають глобальний вимір мобільності професійної майстерності викладачів, метрика глобалізації соціального захисту в умовах демократизації сфери освіти, науки й інноватики, сприятливий психолого-педагогічний клімат організації формування професійної майстерності викладачів; *сформульовано* в авторському контексті тлумачення понять «професійна майстерність викладачів», «демократизація освітнього простору» та «демократизація освіти», «заклад освіти у глобальному вимірі демократизації освіти» та *уточнено* змістове наповнення понять – «педагогічний дискурс», «інформаційно-комунікаційна (цифрова) компетентність», «соціокультурна компетентність», «психолого-педагогічна компетентність», «глобально-квалітологічна компетентність» викладачів; *запропоновано* оновлення структури професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти, шляхом віднайдення нового ракурсу її структурних складових на основі обґрунтованих якостей, природовідповідних здібностей, фахово-орієнтованих здатностей, професійної готовності, сформованості професійної компетентності, розвиненості та майстерності викладачів, відповідно до чого і уточнено зміст професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти; *розроблено* концептуально-стратегічна матриця за методом TILMAG управління зі формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти з ідеальними елементами вирішення та утворенням подібних асоціацій, базових підходів і принципів; *розроблено та упроваджено* змістовно-методологічні модулі інтегративного курсу «Компетентність викладача у глобальних викликах демократизації освіти» для неперервної професійної підготовки викладачів (психолого-педагогічна синергетика професіоналізму; соціокультурна організація освітньої сфери; інформаційно-технологічне забезпечення мобільності викладачів в академічному просторі; квалітологічні основи наукометрії).

Дисертантом *удосконалено* науково- та навчально-методичний супровід професійної підготовки магістрів педагогічних спеціальностей як цільових категорій галузі 03 «Гуманітарні науки».

Подальшого розвитку набули теоретичні та методичні аспекти фундаментально-філософської та конкретно-наукової методології формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти.

4. Наукове та практичне значення результатів дослідження

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що створено й упроваджено в ЗВО авторську систему формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти, яку розкрито в: монографії «Глобалізація системи освіти: механізми демократичної модернізації»; методичних рекомендаціях: «Педагогіка вищої школи: методичні рекомендації до вивчення дисциплін магістрантами педагогічних спеціальностей», «Методичні рекомендації до підготовки і захисту магістерської атестаційної роботи з педагогічних спеціальностей», «Методичні рекомендації до організації і проведення науково-педагогічної практики магістрантів», «Методичні матеріали на допомогу майбутнім випускникам магістратури педагогічних спеціальностей; змістовно-методологічні модулі інтегративного курсу «Компетентність викладача у глобальних викликах демократизації освіти», які розкривають соціокультурну організацію освітньої сфери; інформаційно-технологічне забезпечення мобільності викладачів в академічному просторі; психолого-педагогічну синергетику професіоналізму та квалітологічні основи наукометрії та пропонуються до факультативного опанування або як селективний спецкурс. Практичний науково-методичний доробок орієнтовано на освітньо-практичний та освітньо-науковий рівні та ступені професійної підготовки фахівців спеціальності 033 «Філософія».

Результати дослідження можуть бути використані у подальших наукових розвідках з питань розвитку вищої освіти майбутніх викладачів, при визначенні закономірностей функціонування, шляхів і напрямів удосконалення та підвищення ефективності їх педагогічної майстерності, а також для освіти дорослих, написанні курсових і кваліфікаційних робіт, навчальних посібників, монографій, дисертацій.

Основні положення та результати дослідження впроваджено в освітній процес: Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Черкаського державного технологічного університету, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

5. Повнота викладу матеріалу дисертації в наукових публікаціях

Структура, зміст, результати дослідження, основні висновки, що викладені в авторефераті відображають ключові позиції дисертації. Основні наукові положення дисертації І.М. Силадія повною мірою висвітлено у 36 наукових публікаціях автора, серед яких: 2 монографії (одноосібна та

колективна); 22 статті у наукових фахових виданнях України у галузі педагогіки, з них 4 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, віднесених до міжнародних наукометричних баз даних, зокрема одна стаття у наукометричній базі Web of Science; 4 статті у збірниках матеріалів конференцій, 4 методичні рекомендації у співавторстві та 4 статті, що додатково розкривають зміст дисертаційної роботи.

Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувалися.

6. Ступінь обґрунтованості наукових положень

Аналіз змісту дисертаційної роботи дає підстави зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується логікою подання поняттєвого апарату дослідження: об'єкта, предмета, мети, послідовним розв'язанням поставлених завдань, репрезентативністю бази літературних джерел (535 джерел, із них 35 іноземними мовами), апробацією результатів на 8 міжнародних і 3 всеукраїнських науково-практичних конференціях, 1 всеукраїнському семінарі.

Одержанню достовірних та обґрунтованих результатів сприяло застосування, відповідно до логіки дослідження на різних його етапах, комплексу методів: аксіологічний аналіз; квалітологічний; компаративний; порівняльно-класифікаційний; невизначеності ризику та врахування людського фактору; евристичні, переформатування; педагогічний експеримент; статистичні. Дослідно-експериментальна перевірка педагогічних умов формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти здійснювалася у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Черкаському державному технологічному університеті, Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка, Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника.

7. Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення.

Дисертація Силадія І.М. є структурованою та містить анотації українською й англійською мовами, перелік умовних скорочень, вступ, п'ять розділів, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних

джерел, додатки. У роботі простежується логічність та послідовність викладу матеріалу. Зміст роботи відповідає меті та завданням дослідження.

Концепція дослідження загалом цілісна, провідна ідея полягає у забезпеченні теоретичного базису і методичного контенту формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти, орієнтованого на апроксимізацію цивілізаційного розвитку, забезпеченні нарощення інтелектуального потенціалу соціальної політики згуртованості та консолідації зусиль партнерства учасників студентоцентрованого освітнього простору професійної підготовки та розвитку педагогічної еліти. Розділи дисертації в цілому завершені, містять висновки, що загалом відповідають поставленим завданням.

У першому розділі здійснено аналіз наукових, інформаційно-просвітницьких та нормативно-правових джерел та дисертантом встановлено, що глобальний вимір демократизації освіти перебуває у площині світових цивілізаційних перетворень, криз, ризиків і небезпек біосоціальних та екологічних загроз; охоплює всесвітні мережі, процеси інформатизації та цифровізації й інституційної консолідації зусиль міжнародного партнерства і згуртованості у питаннях модернізації освітньо-наукової практики й удосконалення політики якості й безпеки життєдіяльності соціокультурних форм організації в сфері освіти, науки й інноватики. Конкретизовано, що глобальну освітню надбудову утворюють міжнародні організаційні мережі та європейські інституції (SIGMA, Twinning, TAIEH). Основні глобальні складові виміру демократизації освіти конкретизовано у напрямках академічних дискурсів про Зелену економіку наукових знань, навчання впродовж життя, світову й інтелектуальну міграцію, маргеналізацію, пандемійні біозагрози, гендерну, расову та конфесійну рівність, соціальну, правову та екологічну нерівність та незахищеність.

Дисертантом також визначено основні глобальні інституції, які здійснюють вплив на світову політику. Визначено, що демократизація освітнього простору як основний напрям її модернізації в епоху глобалізації передбачає – розвиток демократичних засад функціонування сфери освіти, науки й інноватики та широкий спектр дій – від забезпечення рівного доступу до освіти, наукового дослідництва та новаторства до конкретних заходів із демократизації змісту освіти, серед яких транскордонна єдність академічної спільноти та її мобільності, методологія нарощення академічного потенціалу ЗВО, семантики організації освітнього процесу в освітніх установах тощо.

Дослідник акцентує увагу на цінностях та моральних постулатів, що визначають принципи та методологію філософії освітньої політики щодо підготовки нової формації вчителів та викладачів, на яких формується аксіологічна платформа демократизації освіти. Встановлено основні напрями демократизації освіти, а саме: демократизація змісту освіти, освітніх технологій та управління освітнім процесом; запровадження системи інтегрованих наукових знань, які сприяють формуванню та розвитку цінностей і громадянських компетентностей особистості здобувача освіти та викладача.

У другому розділі автором сформульовано поняття «педагогічний дискурс», «заклад освіти в глобальному вимірі демократизації освіти» та конкретизовано поняття «демократизація освіти». Розкрито структуру та зміст професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти, який передбачає високий рівень якості неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців педагогічної еліти. Професійна майстерність викладачів виявляється у двоаспектному феномені пізнавально-діяльнісного та особистісного вияву самоідентифікації, становлення та розвитку педагогічних фахівців зі здатністю до самовдосконалення, самоосвіти та самоменеджменту за умов гармонізації особистісного, професійного та навколишнього представлення.

Визначено, що особливості навчання демократії здобувачів освіти та викладачів педагогічних університетів окрім набуття знань про сучасну демократію, її принципи, ідеали, цінності та практики, передбачають формування у майбутніх педагогів розвинутої громадянської компетентності та зрілої соціальної позиції, цілеспрямоване формування толерантності, а також вироблення у них необхідних технологічних умінь щодо вибору та конструювання методів навчання, проведення уроків, позаурочних та позакласних занять в контексті реалізації завдань громадянської освіти та виховання як компонентів більш загального процесу соціалізації, в результаті якого відбувається інтеграція конкретної особистості до соціуму. Особливої уваги заслуговують демократичні цінності здобувачів вищої педагогічної освіти, які утверджуються не лише на змістовому, організаційному, функціональному, комунікативному рівнях освітнього процесу, але й через фактори макро- (вплив суспільства та політичних процесів) та мікросередовища (вплив сім'ї та групи однолітків), ЗМІ (у тому числі Інтернет-технологій) та культури, самовиховання, а також через позанавчальну діяльність ЗВО, що охоплює профспілкову, дозвільну діяльність студентської молоді, участь у студентському самоврядуванні та навчальних гуртках, волонтерство тощо.

У третьому розділі дисертантом розроблено та обґрунтовано концепцію (на базових концептах – адаптивної імплементації, соціалізації, раціональної ефективності, філософсько-методологічному за цільовою семантикою) і систему формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти (у підсистемах – цільовій, методологічно-концептуальній, методично-організаційній, інтегративно-змістовій та релевантній). Розроблено та візуалізовано концептуально-стратегічну матрицю за методом TILMAG формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти з ідеальними елементами вирішення та утворенням подібних асоціацій базових підходів і принципів для ранжування їх ергономіки у вироблених стратегіях.

Дисертантом розроблено та впроваджено методіку організації освітнього процесу формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти. Оцінювання ефективності системи формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти забезпечено релевантною підсистемою критеріального апарату метрики рівнів (початковий, достатній, розвинутий), критеріїв (ремісницький, технологічний, творчий), показників готовності та сформованості професійної майстерності викладачів.

У четвертому розділі дисертації, на основі закордонних та вітчизняних наукових доробків, охарактеризовано вимоги до викладачів, зокрема визначено, що інформаційно-комунікаційна (цифрова) компетентність є однією з ключових у структурі професійної майстерності викладачів та набуває особливої значущості, оскільки цифровий інформаційний контент змінюється й оновлюється в умовах глобального виміру демократизації освіти. Теоретично обґрунтовано та спроектовано модель формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти на аксіологічній платформі філософського бачення соціокультурної організації неперервної підготовки формування професійною майстерністю викладачів для глобального виміру демократизації освіти на основі людиноцентризму, студентоцентрованого навчання, створення психолого-педагогічного клімату, сприяння здобувачам освіти в отриманні сучасних наукових знань випереджувального характеру, інформаційного середовища освіти науки й інноватики заради майбутнього якості й безпеки життя соціуму в цілому, соціальних категорій здобувачів освіти, професійно зреалізованих та самозайнятих з квалітологічною пролонгацією саморозвитку та самосприйняття власних досягнень родиною, ближнім оточенням та відповідної оцінки професійного визнання.

Розроблено, обґрунтовано та запроваджено змістовно-методологічні модулі інтегративного курсу «курс «Компетентність викладача у глобальних викликах демократизації освіти» в освітній процес ЗВО. Професійно-педагогічна компетентність реалізується у педагогічній діяльності засобами соціокультурної організації інформаційно-технологічного забезпечення та квалітологією якості й безпеки життя майбутніх викладачів та професійно зайнятих у колах професійних середовищ: артистичне, педагогіко-представницьке, науково-дослідницьке інтелектуальне, соціальне, конвекційне, підприємницьке. Дисертантом визначено основні складові професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти.

У п'ятому розділі висвітлено хід і результати експериментальної перевірки ефективності спроектованої моделі системи формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти, яка розроблена для організації освітнього процесу галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 «Філософія» освітніх ступенів «Бакалавр» та «Магістр». Визначено мету, завдання та зміст експериментальної роботи; сформовано критеріальний апарат і рівні обраної метрики параметрального оцінювання педагогічного експерименту; висвітлено результати експериментальної підготовки та сформульовано висновки.

Розроблено критеріальний апарат для рівнів (початковий, достатній та розвинутий), який містить ремісницький, технологічний і творчий критерії. Уточнено параметральну метрику оцінювання рівнів професійної майстерності викладачів у амплітуді показників – якостей, природовідповідних здібностей, фахово-орієнтованих здатностей, професійної готовності, сформованості професійної компетентності у галузях науки та знань, розвиненості майстерності за критеріями логічного викладу.

Процедура здійснення педагогічного експерименту передбачала такі етапи – соціокультурної мотивації, констатувальний, формувально-рефлексивний та контрольний-наглядний. У ході етапу експерименту соціокультурної мотивації здійснено аудит стану мотивації студентів до професійної підготовки: проаналізовані дані соціологічного анкетування, оскільки ця притаманність належить особистому Я-формуванню, самостановленню та профреалізації. Формувально-рефлексивний етап експерименту спрямований на оновлення методичного забезпечення та підготовку викладачів до впровадження розробленої моделі системи. Встановлено, що позитивна динаміка рівня сформованості професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти в ЕГ

обумовлена наслідками впровадження розроблених змістовно-методологічних модулів інтегративного курсу «Компетентність викладача у глобальних викликах демократизації освіти» для неперервної професійної підготовки.

Аналіз дисертації засвідчує, що поставлені 7 завдань розв'язано, мету наукового пошуку загалом досягнуто. Матеріали дисертаційного дослідження належним чином структуровані, що відображено у змісті роботи. Висновки до розділів та загальні висновки є обґрунтованими й достовірними, логічно пов'язані з процесом поступового розв'язання завдань та реалізації мети дослідження.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, вважаємо за необхідне зазначити такі дискусійні положення та побажання:

1. У розділі 1 «Теоретичне та методичне обґрунтування дослідження глобального виміру демократизації освіти» на с.122 встановлено, що глобальний вимір демократизації освіти перебуває у площині світових цивілізаційних перетворень, криз, ризиків і небезпек біосоціальних та екологічних загроз, проте проблема глобальних екологічних ризиків у дисертації не розкрито.

2. У розділі 2 «Роль професійної майстерності викладачів у глобальному вимірі демократизації освіти» у п.2.1. «Системний аналіз академічного дискурсу щодо ролі дослідницького потенціалу викладача як засобу демократизації освіти» обґрунтовано, що розвиток неперервної освіти на засадах сталості потребує нарощення дослідницького потенціалу викладача як засобу демократизації освіти, проте трактування цього поняття не виокремлено здобувачем.

3. У розділі 4 «Змістовно-методологічне забезпечення розробки інтегрованого курсу «Компетентність викладача у глобальних викликах демократизації освіти» для формування професійної майстерності викладачів» у процесі обґрунтуванні психолого-педагогічної синергетики професіоналізму викладачів не виокремлено психоризики його реалізації.

4. Дисертантом вдало підібрані умови формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти, але не зрозуміло, чим обумовлений вибір цих умов.

5. У дисертації зустрічаються мовні огріхи, некоректно висловлені думки, зокрема й неякісно здійснено транслітерацію іноземних прізвищ учених-науковців.

Висловлені зауваження та побажання спрямовані на вдосконалення дисертаційної роботи і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

9. Загальний висновок

З огляду на актуальність дослідження, зміст і цінність отриманих результатів, важливість і новизну теоретичних й практичних висновків, дисертаційна робота на тему **«Теоретичні та методичні засади формування професійної майстерності викладачів для глобального виміру демократизації освіти»** є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Автореферат дисертації детально відображає зміст та структуру дисертації, висвітлює основні ідеї та здобутки дослідника.

Дослідження відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), а також паспорту спеціальності. **СИЛАДІЙ ІВАН МИХАЙЛОВИЧ** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент,

доктор педагогічних наук, доцент, директор
комунального закладу позашкільної освіти
«Обласний еколого-натуралістичний центр»
Житомирської обласної ради

Наталія БОРДЮГ